

OBITELJ I NJENA ULOGA U VJERSKOM ODGOJU DJECE I MLADEŽI

ANTE MRVELJ

Trg sv. Frane 1, 57000 Zadar

Stručni članak
Primljeno 6/94.
UDK 249
37.018.1:249

Sažetak

Svako ljudsko biće, bilo kojega porijekla, položaja i dobi, ima temeljno pravo na odgoj koji odgovara njegovu životnom cilju.

Svako kršćansko biće, budući da je sakramentom krštenja postalo "novo stvorenje", ima pravo i na kršćanski odgoj.

Roditelji imaju odgovornu obvezu i neotuđivo pravo da budu prvi i povlašteni odgojitelji svoje djece u općem i kršćanskom pogledu.

Razumije se da će roditelji svoje odgojno poslanje dijeliti i s drugim osobama i ustanovama, kao što su to Crkva i društvo.

Odgoj je proces! On traje! On je permanentan! U tom procesu odgajanja drugoga čovjek počinje odgajati i sama sebe...!

Odgojno područje gdje su roditelji nezamjenjivi zacijelo je - kršćanski odgoj! Doprinos koji roditelji mogu dati kod vjerskog odgoja djece je tolik da ne možemo a da u ovoj Međunarodnoj godini obitelji ne razmišljamo o povezanosti između obitelji i vjerskog odgoja u obitelji. Obitelj je povlašteni prijenosnik onih vjerskih vrijednosti koje pomažu djetetu da s vremenom postigne osobnu samostalnost.

Obitelj time nosi u sebi i budućnost društva, ukoliko vjerski odgojeno dijete bude sposobno prihvatiti drugoga u njegovoj različitosti...!

Međutim, roditelji, nema "poučavanja vjere" bez svjedočenja vjere...!

UVOD

Ujedinjeni narodi i Katolička crkva proglasili su godinu 1994. Svjetskom godinom obitelji! Vjerojatno je to razlog što je papa Ivan Pavao II. svoj prvi nagovor u ovoj godini posvetio baš obitelji. Tom prigodom papa se je pozvao na svetu Nazaretsku obitelj kao primjer obitelji koja u Bogu nalazi izvor svoga dostojanstva i postojanja. Kršćanska obitelj nije samo naravna stvarnost, nego je i sakramentalna zajednica koja je pozvana da prihvati i ostvari svoju izvornu i dostojanstvenu zadaću koju joj je Bog namijenio.¹ Jedna od zadaća obitelji je svakako i vjerski odgoj djece!

Ovaj pothvat Ujedinjenih naroda, da 1994. godina bude Međunarodna godina obitelji, s radošću je pozdravljen od strane Crkve. Međunarodna zajednica je tim pothvatom pokazala ozbiljnost obiteljskog pitanja. Crkva u toj obitelji sudjeluje zato jer je i sama poslana da "sve narode"² učini Kristovim učenicima. Na taj način Crkva sudjeluje u radostima i nadama, žalostima i tjeskobama³ ljudske svakodnevnice, potpu-

1. Usp. RADOSNA VIJEST, Misijski informativni list, Zagreb, siječanj 1994, str. 2.
2. Mt 28,19.
3. Usp. Pastoralna konstitucija "Gaudium et spes" (o Crkvi u suvremenom svijetu) 1.

no uvjerena da ju je sam Isus Krist usmjerio tim putem.

1. OBITELJSKI VJERSKI ODGOJ PREMA BIBLIJSKOJ PREDAJI

Da bismo otkrili pravo lice vjerskog odgoja u obitelji, možda je dobro započeti s biblijsko-vjerskom predajom i načinom njena komuniciranja u biblijskoj tradiciji. To će nam otkriti neke stvarnosti, zahtjeve i vrijednosti koje su sastavni dio uloge vjere u obitelji.

U Božjoj objavi se mogu naći uloge povjerene roditeljima u pogledu vjerskog odgoja djece. Istina, iako ne isključivo, Biblija nam daje naslutiti Božju zamisao o odgojnom poslanju roditelja. Tako već na prvim stranicama Biblije čitamo: "Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih."⁴ Ovoj udruzi dvaju zasebnih osoba Bog je povjerio poslanje darivanja života, ali svakako i odgovornost za život. Vjersko poučavanje, prema Biblijskoj predaji, prenosilo se je s roditelja na djecu zajedno s tjelesnim životom, i u čvrstoj povezanosti s kasnijom obvezom. Naime, ono što se je primilo od roditelja, rečeno starozavjetski - od oca, moralo se je, rekli bismo danas, bez pogovora prenositi na svoju djecu. Tako starozavjetni prorok Joel veli: "Recite ovo svojim sinovima, vaši sinovi svojim sinovima, a njihovi sinovi potonjem koljenu."⁵ Dakle, obiteljsko ili roditeljsko prenošenje vjere kod Židova nije bilo tek jednostavan teorijski čin, nego je to bila predaja prožeta životnim odnosom roditelja i djece.

Po svojoj naravi, obiteljska vjerska pouka kod Izraelaca imala je nakanu pobuditi kod djece osjećaj prema Bogu bogobojaznim držanjem, vjernošću savezu, zahvalama itd., imajući uvijek pred sobom povijesna zastranjenja i zla što ih je Izrael činio, želeći od svega toga sačuvati svoj novi naraštaj.

2. OBITELJSKI VJERSKI ODGOJ U PRVOJ KRŠĆANSKOJ ZAJEDNICI

Već u samim svojim počecima, kršćanska je zajednica osjećala potrebu da se vjer-

skom odgoju djece posveti pozornost unutar svake obitelji. Zato u prvim stoljećima kršćanstva i nije postojala službena katehetska ustanova za vjerski odgoj djece. Taj odgoj je bio prepušten roditeljima kod kuće.⁶

Dakle, prva kršćanska zajednica je bila početak "kućne crkve". Kuća je bila mjesto evangelizacije i vjerskog odgoja. Iz kuće se je ustvari i rodila Crkva, budući da je kršćansko iskustvo prve Crkve nastalo u kući. I sam Isus Krist je redovito birao kuće kao mjesto susreta sa svijetom. Mnoga svoja čudesa Isus je činio po kućama. Mjesto prvog čuda u Kani Galilejskoj bila je kuća zaručnika.⁷ Obraćanje carinika Zakeja bilo je u ozračju kuće.⁸ Ozdravljenje uzetoga je bilo u kući,⁹ a isto tako i ozdravljenje Petrove punice¹⁰, kao i vraćanje u život Jairove kćeri.¹¹

Kasnije će Isus i svoje učenike slati da navijeste njegovu riječ u svakoj kući. Učenici su "svaki dan u hramu i po kućama neprestance učili i naviještali Krista Isusa".¹²

Zatim će i sv. Pavao za sebe reći da je poučavao "javno i po kućama".¹³ Ovo je ustvari i pridonijelo da je Evanđelje bilo prihvaćeno u obiteljskim kućama. Zanimljivo je da se je obraćenje odrasle osobe obično podudaralo s obraćenjem cijele obitelji. Primjer obraćenika Kornelija iz Cezareje - kao poglavar obitelji, obraća se s cijelom obitelji na kršćanstvo. Bio je "pobožan i bogobožan sa svim svojim domom".¹⁴

4. Post 1,27.
5. Joel 1,3. više o tome: G. GROPPPO, *Educazione cristiana e catechesi, ELLE DI CI*, Torino-Leumann, 1972, str. 13-22.
6. U svezi s povijesnim osvrtom na spomenuti problem usp. J. COLOMB, *Al servizio della fede*, LDC. Torino, 1969. Vol. I., str. 24-47.
7. Usp. Iv 2,1.
8. Usp. Lk 19,5.
9. Usp. Mk 2,1.
10. Usp. Mk 1,29.
11. Usp. Mk 5,21-24.
12. Dj. ap. 5,42.
13. Dj. ap. 20,20. Za šire informacije o vjerskom odgoju u Bibliji vidjeti: C. BISSOLI, *Bibbia e educazione*, LAS-Roma, 1981, posebno str. 331-346.
14. Dj. ap. 10,2.

U svakom slučaju, u prvoj kršćanskoj zajednici kuća je, a to znači obitelj, bila središte kršćanskog života. U tom kućnom kršćanskom ozračju bila su prisutna i djeca, vjerom povezana s roditeljima. Djeca su sudjelovala u svakodnevnoj vjerskoj i duhovnoj preobrazbi što je za njih bilo vrijeme obiteljskog vjerskog odgoja.

U patrističkoj tradiciji, crkveni Oci su se uglavnom slagali u tome da je obitelj "kuća Božja" i "mala Crkva" gdje se sluša riječ Božja, gdje se moli i gdje se raste u ljubavi.¹⁵ Kuća je predstavljala oratorij, crkvu...! Naglašavala se je supružnička molitva koja se je zatim protezala na cijelu obitelj...!

3. STAV POSLJEDNJIH PAPA O VJERSKOM ODGOJU U OBITELJI

Iznijet ćemo pozive, upozorenja i pobudnice nekoliko posljednjih papa koji su u svim prigodama nastojali podsjetiti roditelje na njihova prava, ali i obvezu vjerskog odgoja djece. Sve pape, počevši od pape Pia XII., u svojim enciklikama su govorili o dužnosti vjerskog odgoja djece u obitelji. Pape su to naglašavali jer su i vremena to zahtijevala.

Da je uloga roditelja u vjerskom odgoju djece nezamjenjiva i nenadomjestiva, u više navrata je u svojim govorima i pobudnicama spominjao već papa Pio XII.¹⁶ On naglašava da su roditelji u Božjem naumu prvi odgojitelji svoje djece. Supružnici su, veli papa, Božji suradnici, pa su stoga i njihovi čini u određenom smislu - božanski. A to "božanski" je prisutno u činu rađanja i odgoja djece. Dužnost vjerskog odgoja papa naziva "svetom dužnosti", ističući da pripada prvenstveno roditeljima. Vjerski odgoj djece zahtijeva suradnju svih. No roditelji su tu na prvom mjestu.

Papa potom ističe posebnu ulogu majke u vjerskom odgoju djeteta. Pogotovo je to važno u prvim godinama djetetova života. Uostalo, kome bi bilo praktičnije povjeriti prenošenje Božje riječi djeci, ako ne majka...!

Dobri papa Ivan XXIII¹⁷ često se je u svojim govorima prisjećao pozitivnih iskustava svoga djetinjstva u krugu svojih

roditelja. Znao je reći da je ono što je u obitelji naučio, dragocjenije i važnije od puno toga što je u knjigama naučio. Papa ističe da je obitelj sredina u kojoj se vjera djece razvija i raste. Pritom papa ne zaboravlja podsjetiti roditelje na njihovu svetu dužnost koju su prihvatili na dan svoga vjenčanja, a to je da se brinu za vjerski, moralni i svaki drugi odgoj svoje djece.

Prisjetimo se da je II. vat. sabor, kojega je otvorio baš papa Ivan XXIII., kasnije i razradio katehetsku službu roditelja u kršćanskoj zajednici.

Ondje gdje je stao papa Ivan XXIII. nastavio je njegov nasljednik, papa Pavao VI. Sve ono što je ovaj papa rekao o ulozi kršćanske obitelji u vjerskom odgoju djece i mladeži nalazimo u dokumentima II. vat. koncila.¹⁸

Gotovu u svim svojim nastupima papa je izravno, ili sugestivno, ali uvijek uspješno, govorio o odgojnoj ulozi roditelja. I Pavao VI. nenadomjestivu ulogu u odgojnom poslanju daje majci, iako nijedan papa nije isključivao i važnu ulogu oca. Kad govori o odgojnoj brizi i odgovornosti roditelja, Pavao VI. ne zaboravlja istaći da će roditelji biti uspješni u svojoj dužnosti samo ako su svojim življenjem uzori djeci. Papa odaje priznanje onim roditeljima koji odgajaju djecu u vjeri. On njih naziva "temeljna stanica, zametna stanica, najmanja, ali i najvažnija u crkvenom organizmu".¹⁹

Posebno naglašenu ulogu roditelja u vjerskom odgoju djece Pavao VI. je iznio u svojoj apostolskoj pobudnici "Evangelii nuntiandi". Veli papa: "U okviru evangelizacijskog apostolata laika nemoguće je

15. Usp. G. GROppo, cit. dj., str. 23-26.

16. Više o tome: G. GATTI, *Katehetska zadaća obitelji u suvremenoj Crkvi*, KSC, Zagreb, 1981, str. 84-86.

17. Usp. isto, str. 86-87.

18. Tu se misli osobito na koncilski dokument "Gravissimum educationis" (deklaracija o kršćanskom odgoju). O kršćanskom odgoju djece u obitelji govore i koncilski dokument "Lumen gentium" (deklaracija o Crkvi) i pastoralna konstitucija "Gaudium et spes" (deklaracija o Crkvi u suvremenom svijetu).

19. G. GATTI, cit. dj., str. 89.

predvidjeti evangelizacijsko djelovanje obitelji. U raznim povijesnim trenucima obitelj je s pravom zaslužila lijepo ime "kućne Crkve" što je potvrdio i II. vat. sabor.²⁰

Papa se je pri kraju svoga pontifikata na poseban način bio usredotočio na predlaganje konkretnih uputa koje određuju ulogu roditelja kao kršćanskih odgojitelja.

4. VJERSKI ODGOJ U SVJETL U NEKIH DOKUMENATA II. VATIKANSKOG SABORA

Crkva je uvijek isticala važnost uloge roditelja u vjerskom odgoju djece. II. vat. sabor je na neki način preispitao značenje obitelji i značenje odgojne uloge obitelji. Svi saborski dokumenti koji govore o kršćanskom odgoju ističu pravo obitelji na vjerski odgoj djece, što se temelji na sakramentu braka koji označuje crkvenu prisutnost zaručnika u zajednici.

4.1. Deklaracija "Gravissimum educationis" (o kršćanskom odgoju)

Ova deklaracija je glavni saborski dokument o odgoju općenito, pa tako i o vjerskom odgoju. On prije svega ističe pravo ljudi na odgoj, posebno pravo djece i roditelja, bez obzira na dob, spol, boju i rasu.²¹

Krštena osoba ima pravo na kršćanski odgoj samim tim što je sakramentom krštenja (= preporođenja) postala novo stvorenje, te se naziva i jest dijete Božje. Tu zadaću izvršavaju prvenstveno roditelji, a cilj je uvođenje djece u kršćansko iskustvo u samoj obitelji. Zato deklaracija i veli da "posebno u kršćanskoj obitelji... treba odgajati djecu od najranije mladosti po vjeri koju su primili na krštenju, da Boga spoznaju i štiju, a bližnjega ljube...! U obitelji djeca stječu prvo iskustvo o zdravoj ljudskoj zajednici i o Crkvi".²²

Prema rečenome, slika Crkve se primjenjuje na obitelj u svim svojim dinamičnim i operativnim crtama, posebno kad je riječ o odnosu između roditelja i djece.

4.2. Pastoralna konstitucija "Gaudium et spes" (o Crkvi u suvremenom svijetu)

Pravo na odgoj, pa tako i na vjerski odgoj, nalazimo i u pastoralnoj konstituciji "Gaudium et spes", o Crkvi u suvremenom svijetu.²³

U svom uvodu, dokument govori kako "promjena mentaliteta i struktura često dovodi u pitanje tradicionalne vrijednosti, napose među mladima... Zbog toga roditelji i odgojitelji pri vršenju svojih dužnosti nerijetko nailaze na sve veće poteškoće".²⁴

Konstitucija ovdje ne govori izričito o vjerskom, kršćanskom odgoju, ali se to naslućuje. Izričito o kršćanskom odgoju konstitucija govori prilikom tumačenja uloge braka i obitelji u suvremenom svijetu. Veli konstitucija da je kršćanska obitelj pozvana "otkriti svima živu prisutnost Spasitelja u svijetu i istinsku narav Crkve".²⁵ Svakako se tu prvenstveno misli na djecu i mladež.

Odgajajući djecu, roditelji otkrivaju "dužnost prenošenja i odgajanja ljudskog života što treba smatrati njihovim poslanjem".²⁶ "Hraniteljica tog odgoja je u prvom redu obitelj."²⁷ A "djeca, kao živi članovi obitelji, na svoj način pridonose posvećenju roditelja."²⁸

4.3. Dogmatska konstitucija "Lumen gentium" (o Crkvi)

O kršćanskom odgoju u obitelji govori i dogmatska konstitucija "Lumen gentium".

20. Apostolska pobudnica "Evangelii nuntiandi" pape Pavla VI. od 8. 12. 1975, br. 71.
21. Usp. Saborska deklaracija "Gravissimum educationis" (GE) o kršćanskom odgoju, br. 1. (hrvatski prijevod, KS, Zagreb, 1970). Usp. Opća deklaracija o ljudskim pravima, što ju je 10. prosinca 1948. izglasala Generalna skupština Ujedinjenih naroda, govori o istim pravima!
22. GE, 3.
23. Hrvatski prijevod: II. vatikanski koncil, Dokumenti, KS, Zagreb, 1970.
24. Pastirska konstitucija "Gaudium et spes" (GS) o Crkvi u suvremenom svijetu, KS, Zagreb, 1970, br. 7.
25. GS, 48.
26. GS, 50.
27. GS, 61.
28. GS, 48.

Ovdje se pozivaju roditelji da snagom sakramenta braka prihvaćaju djecu, a zatim ih odgajaju u duhu Crkve. Ističe se ženidbeni stalež kao dar, karizma, milost, posvećenje i poslanje, što pridonosi dobru Božjega naroda. "Kršćanski bračni drugovi djelovanjem sakramenta ženidbe... imaju u svojem životnom položaju i u svojem staležu svoj posebni dar u Božjemu Narodu."²⁹

Kada Sabor govori o eklezijalnosti (crkvenosti) obitelji u pogledu odnosa između roditelja i djece, onda obitelj gotovo redovito stavlja uz bok Crkvi. Obitelj naziva "kućnom Crkvom". "U toj Crkvi, koja bi se mogla nazvati kućnom, roditelji moraju biti za svoju djecu riječju i primjerom prvi vjesnici vjere, i njegovati zvanje prikladno za svakoga pojedinoga, s osobitom brigom za ono sveto."³⁰

Prema rečenome se vidi da je prva crkvena zadaća roditelja biti navjestitelji vjere djeci. A roditelji tu zadaću ispunjavaju putem služenja kojemu je cilj uvođenje djece u kršćansko iskustvo u samoj obitelji. Tom odgojnom zadaćom roditelji ostvaruju i svoj osobni poziv na svetost, a to su trenuci posvećenja i apostolata roditelja.

Dakle, bračni i obiteljski život je "vježbalište i odlična škola apostolata laika, gdje kršćanska vjera prožimlje sav način života i svaki dan ga sve više preobražava. Tu bračni drugovi imaju svoje zvanje, da budu jedno drugomu i djeci svjedoci vjere i Kristove ljubavi".³¹

I ova konstitucija, dakle, govori o složenosti katehetske zadaće obitelji. Ta zadaća se obavlja prihvaćanjem različitih načina na koje Crkva naviješta i uprisutnjuje Isusovu pouku i poruku ljudima. Stoga je važno da roditelji budu svjesni svoga odgojnog poziva i da ga ostvaruju kao odgovor vjere...!

5. IVAN PAVAO II. O VJERSKOM ODGOJU U OBITELJI

Poput spomenutih posljednjih papa, tako i današnji papa Ivan Pavao II. veliku pozornost daje katehezi općenito, pogotovo katehezi djece i mladeži u obiteljima. U svojim

nastupima, pozdravima, porukama i pobudnicama papa ne zaboravlja dati važnost obitelji, koja je temelj svakog društva³² i njegova naravna i temeljna jezgra.³³

U svojoj apostolskoj pobudnici "Catechesi tradendae"³⁴ papa govori o potrebi vjerskog odgoja svih, s posebnim naglaskom na važnosti vjerskog odgoja djece i mladeži. Taj odgoj treba biti kristocentričan jer imamo samo jednoga Učitelja - Isusa Krista³⁵, i njime valja hraniti duhovni život mladih naraštaja.

No tko je pozvan da vjerski odgaja djecu i mladež? Ni tu nas papa ne ostavlja u nedoumici. Veli papa da je to zadaća svih nas i da to treba biti poticaj svima onima koji su za kršćanski odgoj odgovorni. Papa je tu sasvim konkretan pa nabraja da su to: biskupi, svećenici, redovnici, redovnice, laici, obitelj!³⁶

U svjetlu nauka Crkve, posebno II. vat. sabora, papa Ivan Pavao II. ističe da kršćanski odgoj u obitelji ima veliko značenje i u određenom je smislu nezamjenjiv. Taj odgoj u obitelji treba započeti u najranijem djetinjstvu, kad se članovi obitelji međusobno pomažu u rastu u vjeri. U tom odgojnom naporu i sami roditelji imaju koristi, jer u vjerskom podučavanju i dijalogu svi primaju i svi daju.³⁷

Dakle, od najranijeg djetinjstva svoje djece roditelji su pozvani da primjerom i riječima prenesu na djecu svoj osobni doživljeni odnos prema Bogu. To se ostvaruje činima ljubavi, poslušnosti, molitve, vjerskim odgojem. Sve to pokazuje da je

29. Dogmatska konstitucija "Lumen gentium" (LG) o Crkvi, hrv. prijevod, KS, Zagreb, 1970, br. 11.

30. LG, 11.

31. LG, 35.

32. Usp. Poruka pape Ivana Pavla II. u povodu proslave Svjetskog dana mira 1. I. 1994, str. 1. Također vidjeti: GS, 52.

33. Usp. Poruka pape, cit. dj., str. 1. O istome: Opća deklaracija o ljudskim pravima..., cit. dj., br. 16.

34. Usp. Educare alla fede oggi, Esortazione apostolica "Catechesi tradendae" di Giovanni Paolo II., Roma, 1979, br. 35.

35. Usp. Iv 13-14; usp. Mt 10,25.

36. Usp. "Catechesi tradendae", cit. dj., br. 62-68.

37. Usp. isto, br. 68.

zadaca kršćanskih roditelja osjetljiva i važna, da trebaju prvo oplemeniti sebe da bi mogli obogatiti djecu duhovnim i moralnim vrijednostima. Prema papinim riječima, to će uspjeti samo ona obitelj kojoj središte i uzor života bude Bog. Uostalom, samo vjerom u Boga obitelj može biti svjesna svoje privilegirane uloge u vjerskom odgoju djece.³⁸

Zbog toliko naglašene roditeljske odgovornosti za vjerski odgoj djece, papa Ivan Pavao II. u stilu svojih prethodnika ponavlja da je obitelj "kućna Crkva", a time i "prvo sjemenište"³⁹ iz kojega redovito isključuju svećeničko-redovnička zvanja.

U ovogodišnjoj korizmenoj poruci⁴⁰ papa ponovo poziva roditelje da budu svjesni svoga poslanja u Crkvi i svijetu. Ponovo se to odnosi na osobnu kršćansku preobrazbu osobnog življenja, a onda i na vjerski odgoj djece za kršćanski i društveni život. Takav se odgoj višestruko očituje od samih obiteljskih odnosa, do prihvaćanja i poštivanja drugih. To je način da djeca nauče otkrivati i dijeliti opće zajedničko dobro. Uostalom, staro je odgojno pravilo da ono što dijete usvoji u obiteljskom životu i odgoju ostaje stalno.

Razmišljanja o važnom, povlaštenom, nenadomjestivom... obiteljskom vjerskom odgoju djece navelo je papu Ivana Pavla II. da, u svome Pismu obiteljima, obitelj nazove prvim i najvažnijim putem Crkve.⁴¹ Naime, obitelj je "put" kojim ljudsko biće redovito dolazi na svijet. Nedostaje li mu obitelj..., dijete će čitav život osjećati taj manjak. Papa daje važnost obitelji samim tim što je i Jedinorođeni Sin "ušao u ljudsku povijest po obitelji".⁴²

6. VJERSKI ODGOJ

U svim službenim crkvenim dokumentima jasno se može vidjeti da se pod terminom "kateheza" podrazumijeva: vjerski odgoj, odgoj vjere, odgoj za vjeru, odgoj u vjeri. Tu pripadaju i drugi izrazi koji uključuju konkretni odnos prema vjeri kao: prenošenje vjere, poučavanje vjere.⁴³

Vjerski odgoj je prije svega odgoj vjere u djece i mladeži "s nakanom da ih se uvede

u puninu kršćanskog života".⁴⁴ Ovaj odgoj u sebi uključuje stalni proces dozrijevanja te iste vjere.

Gledajući pojam vjere s teološke strane, možemo se upitati da li je uopće moguće "odgajati" vjeru. Da li je moguće pedagoškim načinom utjecati na nutarnju stvarnost milosti i tajne ljudske slobode?

Moguće je "odgajati" vjeru, tj. odgajati u vjeri, u smislu ljudskog posredovanja koje olakšava i pomaže otkloniti eventualne poteškoće u procesu buđenja i rasta vjere. Dakle, ljudski napor s ciljem stvarnog rasta vjere kod drugih je moguć, ali bez izravnog upletanja u vjeru kao takvu, koja uvijek ostaje vezana uz "besplatno Božje djelovanje i slobodni čovjekov odgovor".⁴⁵

Da bi se vjerski odgoj ostvario u svojoj punini, potrebne su tri stvari koje su u sebi nerazdvojive. Ta povezanost se odnosi na: spoznavanje Božje riječi, slavljenje vjere preko sakramenata i svjedočenje vjere u svakodnevnom životu.⁴⁶ Vjerskom odgoju ustvari pripada sve - od uvođenja u čitanje Sv. pisma do pounutrašnjenja "simbola" vjere koji se nalaze u sadržaju Vjerovanja...!

7. UVODENJE U KRŠĆANSKI ŽIVOT

Kad se kršćanski bračni par odluči imati djecu, treba biti svjestan da je djetetu potrebno pružiti i duhovni, nadnaravni život, koji se rađa prvenstveno vjerskim odgojem.

-
38. Usp. Poruka pape Ivana Pavla II. za Svjetski dan molitve za zvanja, Vatikan, 26. 12. 1993, str. 1-2.
 39. Usp. Saborski dekret "Optatam totius" o odgoju i obrazovanju svećenika, br. 2, hrv. prijevod, KS, Zagreb, 1970.
 40. Usp. Papina poruka za Korizmu 1994. (poslano župama Splitsko-makarske nadbiskupije za Korizmu '94.)
 41. Usp. Pismo obiteljima pape Ivana Pavla II., 1994. - Godina obitelji, IKA, Zagreb, 1994, br. 2.
 42. Isto.
 43. Usp. E. ALBERICH, *Catechesi e prassi ecclesiale, ELLE DI CI*, Leumann-Torino, 1982, str. 90.
 44. Usp. *Catechesi tradendae*, cit. dj., br. 18.
 45. E. ALBERICH, cit. dj., str. 96.
 46. Usp. *Sacra congregazione del clero, DIRETTORIO CATECHISTICO GENERALE, ELLE DI CI*, Leumann-Torino, 1971, str. 13-33. Usp. *Catechesi tradendae*, cit. dj., br. 19-25.

To znači da darivanje života za kršćanske roditelje znači čin koji nadilazi samo biološko rađanje. Preko roditelja Bog, u sakramentu krštenja, prenosi na dijete kršćanski identitet i time dijete uvodi u splet novih odnosa u Crkvi. Objektivne vjerske istine dijete će usvojiti u vjerskom odgojnom procesu kroz obiteljska iskustva. Pozitivna iskustva u obitelji će mu postupno otkrivati njegovo dostojanstvo djeteta Božjega, a sama obitelj će otkriti veličinu i odgovornost roditeljskog poslanja.

Govoriti o ulozi roditelja u vjerskom odgoju djece znači govoriti o roditeljima koji se sami permanentno vjerski obogaćuju da bi mogli vjerski bogatiti djecu. Vjera kršćanskih roditelja ne može zadržati manjkavosti osobnog rasuđivanja, već treba pokazati osobine uravnotežena i odrasla vjernika.

Iako vjera i čvrstoća vjere bitno ovise o Bogu, a ne o ljudima, ipak treba naglasiti da je ljudska podloga vjere plod stalnog vjerskog odgoja tokom života. Bez toga bi vjera djeteta bila slaba, neizvjesna, po sebi neplodna i uvijek u opasnosti da se - izgubi.

Kako to izgleda kroz razvojno razdoblje djeteta?

8. BUDENJE VJERE KOD DJETETA

Bez roditeljskog prakticanja vjere nema vjerskog buđenja djeteta! Gledano s psihološke strane, vjerski život djeteta svodi se na neki oblik participacije u vjerskim stavovima roditelja.⁴⁷ Svodi se na imitativnu vjeru. U ranom djetinjstvu djetetu su važnije životne stvarnosti negoli usmena priopćavanja. Dijete će, primjerice, teško shvatiti govor o Bogu ako ono u obitelji nije "iskusilo" značenje tog imena u konkretnim prilikama. Pođimo redom!

8.1. Obiteljski vjerski odgoj prije rođenja

Prije nego započnemo s vjerskim odgojem djece, roditelje treba poučiti kako oni osobno mogu biti dobri vjerski odgojitelji svoje djece. Ovo drugo posebno vrijedi kad je riječ o tzv. katehezi prije rođenja.⁴⁸

Teško je potanko odrediti kako majka i cijeli obiteljski život djeluju na embrio, ali

djeluju. Vjerski odgoj budućeg novorođenčeta ovisit će i o duhovnom, moralnom i svakom drugom načinu življenja majke za vrijeme trudnoće. Važno je da buduća majka "u sebi" pripravlja duhovne uvjete za buduću vjerski odgoj djeteta barem toliko koliko se trudi oko materijalnih uvjeta. Otac, istina, nema izravnog udjela u tom uzajamnom djelovanju majka-embrio, ali je bitno da "muž doživljava majčinstvo žene, svoje supruge, kao dar".⁴⁹ To će kasnije i te kako utjecati na cjelokupni odgoj djeteta.

8.2. Obiteljski vjerski odgoj djeteta od rođenja do 3. godine života

Sakrament krštenja djeteta iz vjere je prvi čin nezaobilazne uloge roditelja u prenošenju kršćanskih stvarnosti. Ovo je razdoblje preverbalnog "komuniciranja" s djetetom. Zato će i vjerski odgoj djeteta do 3. godine života biti preverbalno priopćenje vjere.

"Ponašanje roditelja i njihovi postupci pred djetetom mogu već otkriti ono što će kasnije poimati kao plod vjere... Ubrzo će vjerski čini roditelja, naročito molitva, izravno pobuditi vjeru...! Kroz cjelokupno vjersko obiteljsko obilježje rađa se svijet koji pogoduje ili ne pogoduje vjeri, svijet ljubavi i straha, radostan ili žalostan..., svijet u kojemu je Bog prisutan ili odsutan. U tom se svijetu refleksi motori opažanja i istinska afektivnost odgajaju ili ne odgajaju za vjeru."⁵⁰

Dakle, prvi susret roditelja s djetetom ne dolazi preko riječi, nego preko zvuka, glasa, ambijenta. Tako je i s vjerskim odgojem. Dok riječi još nisu u "igri", roditelji će se služiti slikama, gestama i drugim činima koji direktno pobuđuju vjeru kod djeteta ovog razdoblja.

47. Usp. R. ZAVALLONI, *Psicologia pastorale*, Moretti, Torino, 1970 (2), str. 206.

48. Usp. J. COLOMB, *Al servizio della fede*, Vol. 2, *Manuale di catechetica*. LDC, Torino, 1970, str. 248.

49. Papa IVAN PAVAO II, *Pismo obiteljima*, cit. dj., br. 16.

50. G. GATTI, cit. dj., str. 152.

Kad dojenče preraste u djetesce (dijete od 2-3 god.), za njegov vjerski odgoj neće biti dosta da vidi samo primjere, nego i da mu se daje prilika da i samo čini pokrete i geste u vjerskom smislu.

No nigdje i ni po čemu ne treba pretjerivati, pa tako ni u vjerskom odgoju djeteta ovog razvojnog razdoblja. Ništa nije gotovo u 3. godini! Eventualno propušteno moći će se "ispraviti" u dobi koja slijedi.

Vjerski odgoj djeteta te dobi ne zahtijeva puno vremena. Bitno je živjeti pravi kršćanski život koji se sastoji od majčinskog "kršćanskog smisla"⁵¹ i objedinjenog kršćanskog života. Prvo plus drugo, i to je to!

8.3. Obiteljski prigodni vjerski odgoj predškolskog djeteta

To je razdoblje djeteta između 3. i 6. god. života. Već oko 3. godine dijete dolazi do psihološke svijesti kada je svjesno svoga "ja" koje je drugačije od stvari i osoba koji ga okružuju. Dijete na svoj način započinje stvarati slike o drugima prihvaćajući ih ili ne prihvaćajući. Budući roditelji dijete već zovu imenom, dijete će uz sve prethodno, pomalo poimati sebe pred Bogom, ulazeći s Bogom u odnos, jer će se osjećati pozvano i po imenu prepoznato.⁵²

Ipak, roditelji su još uvijek glavni u odgoju jer se dijete i dalje samo njima povjerava. Nastavlja se uloga majke iz prethodnog razdoblja, dok se uloga oca postupno povećava.

Vjerska pouka djeteta će biti prigodna.⁵³ Riječ je o vjerskom odgoju sredine u kojoj dijete živi. To je i odgoj primjerom. Djetetova pitanja će biti prigoda roditeljima za njegov vjerski odgoj. Budući da djetetovim pitanjima te životne dobi "nema kraja", to je prigoda da roditelji ispune svoju vjerskoobveznu obvezu. Važno je biti strpljiv kod dječjih pitanja i imati vremena na njih odgovoriti jer ta pitanja su proizašla iz djetetove potrebe za vjerskim znanjem.

Budući da dijete te dobi voli govoriti radi sebe sama, postoji opasnost da roditeljevi odgovori više zadovolje osobni intelektualizam negoli djetetova pitanja. Time bi se djetetu uskratilo pravi vjerski doživljaj za koji je ono već "doraslo".

Vjerski odgoj djeteta te životne dobi treba biti povezan s činima, s djelovanjem. Tumačiti djetetu sada, a ne omogućiti mu da to vidi, dotakne, pomakne (kipić ili sliku) ili neposredno djeluje (činiti znak križa), znači ne rastumačiti mu! Dijete će vrlo teško shvatiti čisti govor o Bogu ako ono nije "iskusilo" značenje tog imena unutar konkretnih čina u obitelji...!

Iako je riječ o razdoblju djetetova prigodnog podučavanja, to ne znači da će svaka prigoda za vjerski odgoj biti nepredviđena. U 5/6 god. života djeteta roditelji će započeti s malim "programom" vjerskog odgoja djeteta. Bit će to bitni elementi vjerovanja. Važno je rječnik kateheze prilagoditi djetetovoj dobi, ne zaboravljajući ono što je još uvijek najvažnije, a to je osigurati opće ozračje, dapače obiteljsko ozračje koje je uvijek "predkateheza" vjerskog odgoja za tu životnu dob djeteta.

Korisno je privikavati dijete te dobi da se mnoge stvari o Bogu, Isusu, Crkvi, posljednjim stvarima, ne mogu objasniti... Time se kod djeteta razvija potreba za divljenjem i poštivanjem pred Bogom i Božjim...! Ako dijete osjeti da su i roditelji "mali" pred Bogom, i samo će se naučiti "prignuti glavu pred Njim".⁵⁴

U takvom kršćanskom shvaćanju vjerskog odgoja djeteta otkriva se veličina i odgovornost roditeljskog poslanja.

8.4. Obiteljski vjerski odgoj u prijelaznom razdoblju djeteta

Riječ je o razdoblju između 7. i 9. godine života djeteta. U odgoju se to razdoblje zove prijelaznim razdobljem jer dijete izlazi iz svoga dotadašnjeg subjektivizma i prelazi u objektivni svijet i društvo. U tome mu pomaže škola u koju je već odavna zakoračio.

51. J. COLOMB, cit. dj., str. 260. O istome pročitati i u: S. RIVA, *Corso di catechetica*, Vol. 2; *Metodologia e catechesi*, Editrice Queriniana, Brescia, 1982, str. 229-236; *Catechesi tradendae*, cit. dj., br. 35-36.

52. G. GATTI, cit. dj., str. 153.

53. Usp. s. RIVA, cit. dj., str. 244; J. COLOMB, cit. dj., str. 265-267.

54. G. GATTI, cit. dj., str. 154.

Kakav oblik vjerskog odgoja zahtijeva to prijelazno razdoblje? Pouka obiteljske sredine je i dalje bitna, kao što se i prigodna pouka može i dalje nastaviti. No vjerski odgoj sada već može biti metodički jer se dijete postupno ustaljuje u mišljenju. Dakle, ne ovisi više o prigodi, niti o odgovorima na pitanja. Red je došao na objektivno razjašnjavanje vjerskih problema, ali uvijek povezano sa svjedočenjem vjere roditelja.

Budući da dijete ne živi više samo u obitelji, ni doživljava kršćanskog života neće biti više samo i isključivo obiteljski. Dijete nešto sa sobom donosi i sa školskog vjeronauka i sa župne kateheze. No sve to treba biti obilježeno obiteljskom oznakom. Roditelji nužno trebaju surađivati sa župnom katehezom kada dijete ulazi u svoj sakramentalni život. Taj sakramentalni djetetov život ne može ostati samo na "doktrini", nego treba da bude i djetetova radost što je postalo "svjedok Kristov u svojoj životnoj sredini".⁵⁵

Stoga će obiteljski vjerski odgoj sada trebati interiorizirati vjeru kod djeteta. To znači da je vrijeme odgoja savjesti i vrijeme odgoja smisla za odgovornost kod djeteta. Time se dijete dovodi do prave, osobne vjere, u kojoj će osjetiti svoj osobni odnos s Bogom.

8.5. Uloga obiteljskog vjerskog odgoja u zreloom djetinjstvu

Misli se na razdoblje djetetova razvoja između 9. i 12. godine života. Prema nekim psihologijskim tvrdnjama "dijete je s 9 godina ušlo u konkretni i objektivni svijet činjenica. Kako se je već potpuno prilagodilo vanjskom svijetu, osjeća se u njemu uravnoteženost između unutarnjega života i zahtjevnosti objektivnoga svijeta. To je uravnotežena dob koju nazivamo zrelo djetinjstvo."⁵⁶

Vjerski odgoj nije više "prigodna pouka", nego slijedi program. Riječ je o čisto didaktičnom vjerskom odgoju kojega će program biti različit i analiziran.

Govoreći općenito, vjerski odgoj toga razvojnog razdoblja treba postupno oblikovati dijete u praktičnog kršćanina. To je dob kad dijete treba znati kako se kršćanski živi i koje kršćanske navike treba imati.

Roditelji su sada pozvani da djetetu rastumače razne zakone koji dijete već obvezuju. Riječ je o moralnim, vjerskim, božanskim i pozitivnim zakonima. No roditelji to trebaju tumačiti u svjetlu osobnog života i vladanja. Dijete te dobi još nema vjeru u Boga koji se je objavio..., ali ima vjeru u roditelje koji "objavljaju" što je Bog objavio...! Dakle, odgovornost roditelja je tu!

Molitveni život je također važan. Dijete te dobi voli moliti, a roditelji trebaju pomoći djetetu da mu molitva bude nutarnji izraz vjere. Pomoći djetetu da shvati kako Bog ne čini ništa za njega bez njegove suradnje, a molitva je ta suradnja, taj odgovor i "dogovor" s Bogom.⁵⁷

Obiteljska molitva je inicijator djetetove molitve, pogotovo u vrijeme sakramentalnog života djeteta.

8.6. Obitelj i vjerski odgoj predadolescenta

Predadolescencija je rastanak s djetinjstvom. To je vrijeme djetetova tjelesnog i psihološkog dozrijevanja. Predadolescent jednostavno vidi i osjeća da više nije dijete!

Uza sve to, predadolescencija je i "dob dubljih pitanja, tjeskobnih i štoviše ispraznih istraživanja, dob nekog nepovjerenja prema drugima s opasnim zatvaranjem u sebe, a katkada i dob prvih promašaja i ogorčenosti".⁵⁸

Uloga obitelji u vjerskom odgoju predadolescenta je prevažna. To je vrijeme oblikovanja djetetove vjere u praktičnog kršćanina. Vjerski odgoj treba biti odgoj kršćanskih čina, kršćanskih nakana, kršćanskog življenja. Razumljivo je da roditelji sada trebaju biti "prvi od prve pomoći" u izgradnji djetetova vjerskoga "ja" pred Bogom i radi Boga.

Predadolescent redovito prekida s vjerskim djetinjstvom. Budući da je već upoznao "vanjski svijet", taj svijet utječe na njegovo vanjsko stanje. Počinje zanemarivati vjerski

55. Catechesi tradendae, cit. dj., br. 37.

56. J. COLOMB, cit. dj., str. 301.

57. Usp. G. GATTI, cit. dj., str. 222-223.

58. Catechesi tradendae, cit. dj., br. 38.

život jer mu je taj vanjski svijet otkrio i svijet bez vjere, otkrio mu je svijet nevjere.⁵⁹

Eventualne pogreške koje vidi kod roditelja i starijih imaju i te kakav utjecaj na vjersko stanje predadolescenta. Predadolescent to koristi za svoj pasivniji vjerski život. Stoga roditelji trebaju paziti na osobni kršćanski život pred svojim predadolescentom i ne smiju olako zanemariti lako promjenljive vidove te izuzetno osjetljive životne dobi svoga djeteta. Roditeljski kršćanski život može biti odlučujući čimbenik u izboru Isusa Krista kao prijatelja, vođe i uzora njihova predadolescenta, čije je vrijeme i vrijeme identifikacije s primjerom, s idolom.

Obiteljska molitva i dalje ostaje važan vid cjelokupnoga kršćanskog odgoja u obitelji, a sakramentalni život je garancija uspjeha.

8.7. Obiteljska pomoć adolescentima

Osnovna karakteristika adolescenta jest da je ta mlada osoba ušla u dob subjektivne misli. To znači da neku istinu adolescent neće prihvatiti ili mu neće ući u osobni život, ukoliko ta istina nije na neki način povezana s njegovom željom da izgradi svoju osobnost.

Ista je stvar i s vjerskom istinom. I ona treba biti povezana s osobnošću koju adolescent traži u trenucima "mraka" i neodlučnosti. Sve što prosudi da nije u skladu s onim što on cijeni i čemu se on divi, adolescent odbacuje. Prema tome, za adolescenta je istina ono što on sam otkrije da je istina i što je rezultat njegova istraživanja. Sve drugo je objekt njegova kritiziranja.

S druge strane, adolescent želi što više proširiti svoj duhovni pogled. Otkriva veličinu

ljudskoga duha. Da bi vjerski odgoj odgovorio tim težnjama adolescenta, treba u svoj sadržaj uvrstiti svu tu stvarnost mlade osobe.⁶⁰

Roditelji će u tom slučaju pomoći i sebi i svome adolescentu ako prvo prihvate da pred sobom nemaju više dijete "koje još uči", nego kreativca s velikim mogućnostima koji uglavnom ne odjeljuje pamet od srca...!

Budući da je adolescent u dobi kad mnoge stvari treba prihvatiti kao temeljni izbor i to onda odgovorno slijediti, jasno je da i obiteljski vjerski odgoj sada treba biti s više "sluha". Prednost će se dati nesebičnosti pred sebičnošću, govorit će se bez jednostranosti i ispraznih klišeja o kršćanskom smislu rada, općeg dobra, pravednosti, mira, slobode. Treba biti vjerski odgoj koji će sretno ispuniti u duši adolescenta kršćansku stvarnost koja se ne može zanemariti.

Adolescentu treba približiti Evanđelje kao istinu na kojoj treba temeljiti smisao svoga života i iz koje treba izvući stavove i vrijednosti koje se ne mogu drugačije tumačiti. Primjera radi: nesebičnost, odricanje, pravednost, smisao za apsolutno i nevidljivo. Sve su to "oznake po kojima se prepoznaje mladi čovjek među svojim kolegama kao učenik Isusa Krista".⁶¹

Takvim vjerskim pristupom roditelji će pripremiti svoga adolescenta za odgovorne životne i kršćanske zadatke koji ga čekaju u životu odraslih i odgovornih...!

59. Usp. J. COLOMB, cit. dj., str. 330-333; G. GATTI, cit. dj., str. 223-226; S. RIVA, cit. dj., str. 263-278.

60. Više o ovome u: J. COLOMB, cit. dj., str. 336-360; S. RIVA, cit. dj., str. 284-303; *Catechesi tradendae*, cit. dj., br. 39.

61. Isto.